

Inspireert het leerplan taalbeschouwing de dagelijkse klaspraktijk?

1. Inleiding

In 2010 publiceerde OVSG het nieuwe leerplan ‘Nederlandse taal – taalbeschouwing, strategieën en (inter)culturele gerichtheid’, naar aanleiding van de nieuwe eindtermen. Om zicht te krijgen op de mate waarin dit leerplan geïmplementeerd is op de klasvloer deden we in 2015 onderzoek. Resultaten en onderzoeksanpak verwerkten we in een didactische reader.

2. Uitgangspunten van het leerplan taalbeschouwing

Taal is in de eerste plaats een gebruiksmiddel. Bij taalbeschouwing bestuderen we dit gebruiksmiddel: we reflecteren op de verschillende aspecten van taal. Door aan taalbeschouwing te doen, spelen we in op een natuurlijke behoefte van kinderen. Vanuit verwondering ervaren kinderen dat het heel fijn kan zijn om met taal te spelen. Deze nieuwsgierigheid leidt tot verschillende ontdekkingen: regels, afwijkingen, overeenkomsten, nuances, enz. Deze ontdekkingen leiden op hun beurt tot een beter begrijpen en toepassen van de taal. Kinderen gaan taal hierdoor effectiever gebruiken. Taalbeschouwing vergroot de taalvaardigheid van kinderen.

We bekijken taalbeschouwing en reflecteren op taal in brede zin. We gaan ruimer dan het strikte nadenken en onderzoeken. In het leerplan zijn immers doelen opgenomen die strikt genomen niet enkel onder taalbeschouwing vallen. Bijvoorbeeld: het verwerven van woordstrategieën krijgt een plaats in het semantische luik van taalbeschouwing. Door deze keuze willen we benadrukken dat taalbeschouwing niet het exclusieve domein is van de hogere leerjaren van de basisschool, maar een plaats moet krijgen in alle groepen van de basisschool, ook in de kleutergroepen.

Het leerplan voor taalbeschouwing kan niet los gezien worden van de andere leerplannen voor taal. Taalbeschouwing komt zowel incidenteel als intentioneel aan bod in ons onderwijs. Het is een uitdaging voor de leraar om de kansen te grijpen die zich voordoen om aan taalbeschouwing te doen.

Verder kan er meer gepland worden nagedacht over de verschillende aspecten van taalgebruik en taalsystematiek. Belangrijk hierbij is om ook dan zoveel mogelijk uit te gaan van het reële taalgebruik. Op die manier kunnen kinderen vanuit verwondering stilstaan bij en nadenken over de rijkdom van taal.

Leren reflecteren op taal, taalgebruik en taalsysteem kan op verschillende manieren:

1. taalbeschuwingsmomenten kunnen worden ontdekt en benut in activiteiten taal;
2. er kunnen aparte activiteiten taalbeschuwing worden georganiseerd;
3. taalbeschuwing krijgt een plaats in activiteiten van andere leergebieden.

3. Inhoudelijke structuur van het leerplan taalbeschuwing

Het leerplan is opgebouwd uit 8 leerlijnen. In leerlijn 1 en 2 wordt ingegaan op semantische taalbeschuwing, waarbij de nadruk ligt op reflecteren op (a) de betekenis van niet-talige elementen en (b) de betekenis van woorden. In leerlijn 3 wordt ingegaan op taalgebruik in het communicatieproces. Dit noemt men ook wel eens de pragmatische taalbeschuwing: hoe wordt taal gebruikt om er iets mee te doen of te bereiken? In leerlijnen 4, 5, 6 en 7 wordt ingegaan op de structurele taalbeschuwing. Kinderen gaan nadenken over taalstructuur, de opbouw van klanken en letters, zinnen, woorden en teksten. Leerlijn 8 behandelt de relatie tussen (inter)culturele gerichtheid en taalgebruik. Door taal en taalgebruik ook vanuit een culturele invalshoek te bekijken, stimuleren we openheid en respect voor de eigen taal en cultuur, maar ook voor andere talen en culturen.

4. Opzet van de didactische reader Taalbeschuwing

4.1 Onderzoek

Bij het schrijven van de didactische reader Taalbeschuwing, vijf jaar na de introductie van het nieuwe leerplan, vroegen we ons af in welke mate de leerlijnen uit het leerplan hun weg hebben gevonden naar de scholen en in hoeverre ze inspireren voor de dagelijkse klaspraktijk.

De centrale onderzoeksvraag was: ‘In hoeverre is het leerplan taalbeschuwing, strategieën en (inter)culturele gerichtheid geïmplementeerd in onze scholen?’ Een belangrijke deelvraag is of er daarbij een verschil is in mate van implementatie tussen de acht leerlijnen. Om antwoorden te vinden op deze vraag organiseerden we een bevraging van het veld en maakten we een kwantitatieve analyse van de resultaten. Aan de bevraging namen leraren van het kleuteronderwijs en van het lager onderwijs deel.

De leraren werken zowel in een landelijke, een stedelijke als in een grootstedelijke context. Tevens zetten we, vanuit deze centrale onderzoeksvraag, enkele scholen op het spoor van 'praktijkgericht onderzoek'. Hoe heeft de methodiek van praktijkgericht onderzoek deze scholen richting gegeven aan het optimaliseren en bijsturen van de implementatie van het leerplan of van een onderdeel ervan?

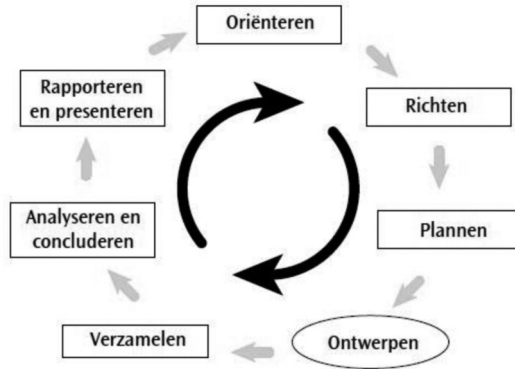
4.2 Wat leerden we uit de bevraging?

- Leraren doen vooral aan taalbeschouwing om de taalvaardigheid van hun leerlingen te vergroten.
- Leraren registreren aan welke doelen ze werken. Voor leraren in het kleuteronderwijs is het doelenboek richtinggevend. Leraren lager onderwijs geven aan dat ze vertrouwen op hun methode voor het realiseren van de doelen.
- Leraren integreren taalbeschouwing in hun thema's en taalactiviteiten. Leraren lager onderwijs geven aan ook cursorisch te werken.
- Reflecteren op het eigen taalgebruik lijkt voor leraren minder voor de hand liggend.
- Reflecteren op niet-talige elementen om een boodschap over te brengen, krijgt een plaats.
- Bijna een kwart van de leraren kleuteronderwijs geeft aan dat luisterspelletjes waarbij geluiden worden herkend weinig of niet worden gedaan.
- Voor het gebruik van een specifieke didactiek bij het onderwijzen van nieuwe woorden en woordenschat detecteren we groeikansen.
- Leraren hebben expliciet aandacht voor het effect van een boodschap bij de ontvanger.
- Leraren lager onderwijs hechten veel belang aan reflecteren op teksten. In de kleuterschool gaat hiernaar echter de minste tijd.
- Gelijkenissen en verschillen bespreken tussen verschillende talen en taalregisters krijgt nog weinig ruimte in het aanbod van taalbeschouwing. Reflecteren over andere talen gebeurt in grootstedelijke contexten vaker dan in stedelijke of landelijke context.
- Talige elementen uit de eigen leefwereld vergelijken met die van andere culturen krijgt het minste aandacht in de volledige basisschool.
- In het lager onderwijs wordt het taal-technische luik van taalbeschouwing het meest belicht.

4.3 Praktijkgericht onderzoek

Om het praktijkgericht onderzoek inhoudelijk vorm te geven, kozen we voor de definitie uit het boek *Praktijkgericht onderzoek in de school* (Van der Donk & Van Laenen 2011). Doel van praktijkgericht onderzoek is om op systematische wijze en in interactie met de omgeving antwoorden te zoeken die ontstaan in de eigen

onderwijspraktijk en gericht zijn op verbetering van deze praktijk. De school zet een praktijkonderzoek op, aan de hand van een onderzoekscyclus.

Figuur 1 – Praktijkonderzoek in de school (Van der Donk & van Laenen 2011).

Vanuit deze onderzoekscyclus zetten we enkele scholen op het spoor van praktijkgericht onderzoek. We gingen aan het werk vanuit de centrale onderzoeksvraag: ‘In hoeverre is het leerplan taalbeschouwing, strategieën en (inter)culturele gerichtheid geïmplementeerd in onze school?’. Vanuit deze brede onderzoeksvraag werd elke school gestimuleerd tot het formuleren van een specifieke onderzoeksvraag die sterk aansluit bij de eigen schoolcontext. Doel van het uitgevoerde praktijkonderzoek was om richting te geven aan een eventuele bijsturing van de implementatie van het leerplan of van een onderdeel ervan.

Dertien scholen hebben in februari 2015 een onderzoekstraject opgestart. Doorheen het traject haakten zes scholen om allerlei redenen af. Ook deze scholen werden achteraf bevroegd om eventuele knelpunten bij het toepassen van de methodiek ‘praktijkgericht onderzoek’ in kaart te brengen.

De deelnemende scholen kregen de vraag om het voorbije praktijkonderzoek op één A4 in beeld te brengen. Elke school kreeg de kans om zichzelf in te schalen op een schaal van één tot tien. Vanuit deze zelfevaluatie werden school-specifieke succeservaringen en uitdagingen omschreven die belangrijk kunnen zijn in functie van verdere schoolontwikkeling.

De reader Taalbeschouwing biedt scholen kansen tot professionalisering en verdere optimalisering van hun aanpak. Scholen kunnen dit zelfstandig of in samenwerking met de pedagogische begeleidingsdienst doen.